

Mokslininkų senjorų potencialo išsaugojimas

Prof. dr. Jadvyga Regina Kerienė

Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos narė

jrkeriene@yahoo.com

Mokslinėje, kaip ir visose kitose veiklose, turi vykti perimamumas. Garbingo amžiaus sulaukusių mokslininkų darbus turi palaipsniui perimti ir juos toliau tęsti jaunesni.

Mokslinė veikla yra išskirtinė. Jos rezultatas yra naujos žinios, sąlygojančios pasaulinį progresą. Mokslinės veiklos sėkmei užtikrinti mokslininkui reikia turėti įgimtą talentą ir pašaukimą šiai veiklai, reikia norėti dirbti neskaičiuojant valandų, turėti daug gilių žinių ir jas pastoviai kaupti, papildant savo paties sukurtomis naujomis žiniomis, taip pat ir žiniomis, gautomis analizuojant naujausią mokslinę literatūrą, betarpiškai bendraujant su kitų šalių mokslininkais konferencijose ir internetinėje erdvėje.

Todėl mokslininkas, vykdęs sėkmingą veiklą, kurios rezultatai suteikė jam galimybę užkopti ant aukšto, o ypač ant aukščiausio, karjeros laiptelio, net ir sulaukęs senjoro amžiaus ir jau baigęs savo darbinę karjerą, turi būti labai svarbus valstybei ir atitinkamai vertinamas. Labai svarbu išsaugoti ir tinkamai panaudoti jo turimą mokslinį potencialą.

Tačiau Lietuvoje mokslinis potencialas yra išsaugojamas ir panaudojamas be jokių problemų tik tai tų senjorų mokslininkų, kuriems yra suteiktas profesoriaus emerito ar mokslų akademijos nario emerito statusas. Pasibaigus emeritų etatinio darbo sutarčiai su institucija, jie joje toliau tęsia savo mokslinę veiklą.

Kadangi emerito statusas yra suteikiamas labai ribotam skaičiui mokslininkų, susidaro nemažas skaičius net ir ant aukščiausio karjeros laiptelio užkopusių mokslininkų, kurie, pasibaigus jų etatinio darbo sutarčiai su institucija, negali joje tęsti savo mokslinės veiklos taip, kaip kad tai gali daryti emeritai.

Darbinę karjerą baigę mokslininkai senjorai, jeigu jie ir nėra emeritai, bet tenkina kvalifikacinius reikalavimus, turi idėjų ir nori toliau nori dalyvauti institucijos mokslinėje veikloje, jų sveikata leidžia tai daryti, gali konsultuoti doktorantus bei kitus jaunuosius mokslininkus, gali recenzuoti įvairius mokslinius darbus bei mokslinius projektus; suradę partnerius institucijoje ar užsienyje, gali toliau tęsti mokslinius tyrimus, gali rašyti mokslinius straipsnius, monografijas ir t.t. Tam, kad jie galėtų tokią veiklą vykdyti, mokslo ir studijų institucija turi jiems suteikti atitinkamą statusą, kuris teisiškai apibrėžtų jų tiesioginį ryšį su ja ir sudarytų galimybę, kaip ir institucijos etatiniams darbuotojams ar emeritams, turėti pastovų priėjimą prie naujausių mokslinių leidinių ir juos nemokamai skaityti, gauti institucijos paramą leidiniui išleisti. Statuso, kuris garantuotų mokslininkui čia minėtas galimybes, suteikimas įpareigotų mokslininką sukurti sutarimo su institucija pagrindu nustatytą kiekį mokslinės produkcijos ir ją skelbti institucijos vardu. Todėl kiekviena mokslo ir studijų institucija turėtų būti suinteresuota suteikti tokį statusą joje dirbusiems, gerai užsirekomendavusiems mokslinėje veikloje, mokslininkams senjorams.

Eilė Lietuvos mokslo ir studijų institucijų taip ir daro. Mokslininkų senjorų potencialą išsaugo, priklausomai nuo turėtų pareigų, suteikdamos, pavyzdžiui, afiliuoto profesoriaus (Vilniaus universitetas, Mykolo Romerio universitetas), neetatinio mokslo darbuotojo (Gamtos mokslų tyrimų centras) statusą, ir sėkmingai naudoja jų potencialą.

Tenka apgailestauti, kad taip daro ne visos mokslo ir studijų institucijos.

Jokiu būdu negalima pritarti poelgiui institucijos, kuri pasibaigus etatinio darbo sutarčiai profesoriaus vardą turinčio mokslininko, tenkinusio aukščiausius kvalifikacinius reikalavimus, be jokio perspėjimo panaikina jo turėto universitetinio elektroninio pašto individualųjį adresą ir tuo būdu atima jam galimybę prieiti prie užsienio mokslinių leidinių ir netgi prie Lietuvos bibliotekų tinklo. Nuo individualaus elektroninio pašto adreso panaikinimo momento mokslininkas institucijos atžvilgiu įgyja „statusą“ visiškai pašalinio asmens, niekada nedirbusio šioje institucijoje. Tai yra didelė nepagarba mokslininkui, neturėjusiam jokių prasižengimų, atvirksčiai, gavusiam institucijos

pagyrimų, atidavusiam jai pačius darbingiausius savo amžiaus metus, nemažai prisidėjusiam prie institucijos įsitvirtinimo tarptautinėje erdvėje.

Institucija, paklausta, kodėl taip pasielgė su mokslininku, atsakys, kad mokslininko pašto adreso nepanaikinti negalėjo, nes šis adresas yra kartu ir raktas patekti į institucijos intraneto puslapį, o to daryti mokslininkas, nebūdamas jos darbuotojas, neturi teisės. Betgi juk yra įmanoma sukurti mokslininkui elektroninio pašto adresą, leidžiantį tik dalinę prieigą, susijusią su moksline literatūra, bendravimu tarp mokslininkų, bet neleidžiantį įeiti į institucijos intraneto puslapį, kaip, pavyzdžiui, tai yra padaręs KTU.

Mokslininkai senjorai, gavę galimybę tęsti savo mokslinę veiklą mokslo ir studijų institucijoje, dirba, žinoma, be atlyginimo (jeigu neatsiranda galimybė vykdyti mokslinį projektą). Tačiau atlyginimo negavimą jiems kažkiek kompensuoja mokslininko valstybinė pensija, kuri yra skiriama vadovaujantis Laikinoju mokslininkų valstybinių pensijų įstatymu.

Reikia pažymėti, kad šio įstatymo projektą, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, parengė Lietuvos mokslininkų sąjunga. Pagrįsdama įstatymo reikalingumą, Lietuvos mokslininkų sąjunga akcentavo, kad mokslininkai savo darbinės karjeros metu už savo darbą ir kūrybinius rezultatus, sąlygojančius pasaulinį progresą, gauna neadekvačiai mažą atlyginimą ir dėl to daugelis moksliniam darbui polinkį turinčių labai gabių jaunų žmonių nėra motyvuoti rinktis mokslininko kelią; akcentavo taip pat tai, kad mokslininkai, baigę darbinę karjerą, turėdami sukaukę didelį žinių bagažą, turintys prigimtinį polinkį naujų žinių kūrimui, toliau dirba ir jiems už tai turi būti nors kažkiek atlyginta. Šalies vadovai tam pritarė ir, aktyviai veikiant Lietuvos mokslo tarybai ir tuometinei Švietimo ir mokslo ministerijai, 1994 metais įstatymas buvo priimtas. Nors svarstant įstatymo projektą Seimo komitetuose, ir galiausiai, Seimo plenarinio posėdžio metu buvo įvesta apribojimų pensijų skyrimui ir mokėjimui, tačiau valstybinių pensijų nauda mokslininkams vis tiek yra didelė. Lietuvos mokslininkų sąjunga rūpinasi šio įstatymo vykdymu, jos atstovai dalyvauja nuolat veikiančios Mokslinio darbo stažo nustatymo komisijos darbe.

Šiuo metu Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengiasi visų valstybinių pensijų pertvarkai. Valstybinių pensijų yra keletas kategorijų: I ir II laipsnio (už nuopelnus valstybei); Nukentėjusių asmenų (kompensacinės, tremtinių ir kt.); Pareigybinės (už tam tikrų pareigų atlikimą).

Mokslininkų valstybinės pensijos priklauso pareigybinių (angl. *occupational*) valstybinių pensijų kategorijai. Šioje kategorijoje yra keturios valstybinių pensijų grupės: Pareigūnų ir karių, Mokslininkų; Teisėjų; Scenos artistų.

Numatoma valstybines pareigybines pensijas, tarp jų ir mokslininkų pensijas, pertvarkyti į profesines. Tokią pertvarką padaryti pasiūlė Talino universiteto Gyventojų tyrimo instituto ekspertai. Apie šią pertvarką Ministras pirmininkas Saulius Skvernelis viešai pranešė LRT forume, kuris vyko prezidentinės rinkimų kampanijos metu. Iš kokių šaltinių bus imamos lėšos šioms pensijoms? Vyriausybės programos 214.3 punkte yra nurodyta, kad (cituoju): „Profesinė kaupiamoji pensija finansuojama savarankiškais darbdavio ir asmens įmokomis, kurioms nebūtų taikomi gyventojų pajamų ir įmonių pelno mokesčiai“. Įvertinus tai, kad mokslininkų darbdaviai yra finansų stygių dažnai patiriančios mokslo ir studijų institucijos, kaupimo jose dirbančių mokslininkų profesinei pensijai galimybė kol kas nėra aiški.

Įvertinus valstybinių mokslininkų pensijų naudą, taip pat tai, kas čia pasakyta apie profesines pensijas, peršasi išvada, kad mokslininkams būtų palankiausia, jeigu valstybinės mokslininkų pensijos nebūtų pertvarkytos į profesines, bet jos būtų ir toliau skiriamos. Tikrai valstybinių mokslininkų pensijų įstatyme turi būti padaryti tokie pakeitimai: turi būti numatytas šių pensijų indeksavimas; mokslinio darbo stažo valstybinei pensijai gauti skaičiavimas turi būti nenutraukiamas mokslininkui sukakus 65 metus amžiaus, jeigu jis toliau dirba etatinį mokslinį darbą; valstybinę pensiją gaunančiam mokslininkui turi būti leidžiama dirbti ir tokį darbą, už kurį gaunamos draudžiamosios pajamos.

Prasidėjus konkrečiai diskusijai apie valstybinių mokslininkų pensijų pertvarką, joje turėtų aktyviai dalyvauti ne tiktai Lietuvos mokslininkų sąjunga, bet ir visos mokslo ir studijų institucijos, nes tiktai sutelkus jėgas galima pasiekti norimų rezultatų.